

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра педагогіки та психології, факультет № 3

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

«ПРАКТИКУМ ІЗ ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»

вибіркова компонента

освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (психолог ювенальної превенції)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 3
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри педагогіки та психології (Протокол від 29.08.2023 № 13)

Розробник:

доцент кафедри педагогіки та психології факультету № 3, кандидат педагогічних наук, доцент **Павло ЧЕРВОНІЙ**.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри соціальної психології ХДАК, кандидат психологічних наук, доцент **Ігор ВІДЕНЕСЬ**.
2. Професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3, кандидат психологічних наук, доцент **Світлана ХАРЧЕНКО**.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 4 Загальна кількість годин – 120 Кількість тем – 10	Соціальні та поведінкові науки; (шифр галузі) (назва галузі знань) 053 Психологія (код спеціальності) (назва спеціальності) Психолог ювенальної превенції (назва СВО)	Навчальний курс 3 Семестр 5 Види контролю: залік
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання Лекції – 20; Семінарські заняття – 0; Практичні заняття – 40; Лабораторні заняття – 0 Самостійна робота – 60; Індивідуальні завдання: Курсова робота – 0; Реферати (тощо) – 1.		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення даної навчальної дисципліни є оволодіння здобувачами вищої освіти теоретичними й практичними знаннями закономірностей та механізмів психічного розвитку людини в онтогенезі, а також методами побудови взаємодії і спілкування з людьми в різних умовах їх життєдіяльності.

Завданням вивчення дисципліни є: розкрити механізми специфіки психічного розвитку кожного вікового періоду та їх закономірностей, підходів до періодизації психічного розвитку особистості. Сформулювати фахових вмінь та навичок спілкування з суб'єктами різного рівня розвитку. Вміти знайти оптимальне рішення в будь-якій ситуації психічної реальності. Оволодіти засобами розуміння та трансформації умов, що визначають образ думок і образ дій особистостей на різних етапах онтогенезу. Виробити у здобувачів вищої освіти ряд умінь та навичок застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності, активізувати особистісний та творчий потенціал майбутнього фахівця.

Міждисциплінарні зв'язки: з навчальними дисциплінами «Педагогіка», «Загальна психологія», «Вікова психологія».

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти повинні

знати предмет, завдання, структуру педагогічної психології, методи дослідження в педагогічній психології, суб'єктів освітнього процесу; вікову характеристику суб'єктів навчальної діяльності, особливості дітей як суб'єктів навчальної діяльності, про здатність до навчання як найважливішу характеристику суб'єктів навчальної діяльності; про особливості педагогічної діяльності: форми, характеристику, зміст, мотивацію виховної роботи, навчання дітей; види, умови і механізми навчання; фактори, що визначають успішність навчання; співвідношення навчання і розвитку.

вміти застосовувати одержані знання у професійній діяльності. Дисципліна «Педагогічна психологія» спрямована на формування знань про предмет та завдання педагогічної психології на сучасному етапі розвитку науки, її основних положень, можливостей практичного застосування.

Програмні компетентності:

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни		
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК1.	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
	ЗК2.	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
	ЗК4.	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
	ЗК5.	Здатність бути критичним і самокритичним.
	ЗК6.	Здатність приймати обґрунтовані рішення.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК3.	Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.
	СК9.	Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту
	СК10.	Здатність здійснювати заходи організаційно-методичного забезпечення профорієнтаційної роботи з дітьми та профдобору.
	СК11.	Здатність дотримуватися норм професійної етики.
	СК12.	Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.
	СК15.	Здатність і готовність забезпечувати дотримання прав і свобод дитини під час здійснення професійної діяльності.
	СК17.	Здатність здійснювати профілактику вчинення правопорушень дітьми і щодо дітей, надавати психологічну допомогу дітям та сім'ям в складних життєвих обставинах.

Програмні навчання	результати	ПРН 2.	Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.
		ПРН 4.	Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.
		ПРН 9.	Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання.
		ПРН 10.	Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.
		ПРН 12.	Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.
		ПРН 13.	Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.
		ПРН 16.	Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.
		ПРН 17.	Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.
		ПРН22.	Забезпечувати профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню дітьми або проти дітей кримінальних і адміністративних правопорушень, надання психологічної допомоги дітям та сім'ям в складних життєвих обставинах.

3. Програма навчальної дисципліни

ТЕМА № 1. Методологічні й організаційно-методичні засади оцінки психічного розвитку особистості

Методологічні принципи вікової психології. Методи вікової психології. Класифікація методів дитячої психології. Етапи дослідження психічного розвитку особистості. Вимоги до методичних засобів і стимульних матеріалів. Особливості проведення дослідження дітей різного віку.

ТЕМА № 2. Особливості оцінки психічного розвитку дитини на ранніх етапах онтогенезу

Засади збору психологічного анамнезу щодо розвитку дитини на етапах пренатального, немовлячого та раннього дитинства. Приклади експериментальних досліджень психічного розвитку дитини у немовлячому

віці. Зразки експериментальних досліджень психічного розвитку у ранньому дитинстві.

ТЕМА № 3. Загальна характеристика та методичні засоби оцінки психічного розвитку дошкільника та молодшого школяра

Технологія дослідження дітей молодшого дошкільного віку. Дослідження сформованості просторових уявлень. Оцінка параметрів пізнавальної діяльності. Аналіз дитячих малюнків. Віковий і проєктивний аспекти.

ТЕМА № 4. Психологія учбової діяльності

Загальна характеристика учбової діяльності. Мотиваційний компонент учбової діяльності. Операційний компонент учбової діяльності. Контроль і самоконтроль у структурі учбової діяльності. Самостійна учбова діяльність. Змістовний компонент учбової діяльності. Формування і розвиток навичок.

ТЕМА № 5. Психологія виховання

Загальна характеристика процесу виховання. Методологічні та методичні принципи виховання. Психологічні вимоги до форм і методів виховання на різних вікових етапах.

ТЕМА № 6. Психологія навчання

Загальна характеристика процесу навчання. Проблема психічного розвитку у процесі навчання. Зона ближнього розвитку. Класифікація видів навчання. Традиційне та інноваційне навчання. Формування понять у процесі навчання.

ТЕМА № 7. Психологія підліткового віку

Соціальна ситуація розвитку підлітка. Провідна діяльність розвитку підлітка. Новоутворення підліткового віку. Психологічні основи особистісного зростання підлітків. Психолого-педагогічні основи ресоціалізації депривованих підлітків. Криза підліткового віку. Акцентуації в характері підлітків. Психічний, особистісний та пізнавальний розвиток підлітка.

ТЕМА № 8. Психологія ранньої юності

Соціальна ситуація розвитку особистості ранньої юності. Новоутворення ранньої юності. Провідна діяльність в ранній юності. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці. Психологія читання літературних творів старшокласниками. Психологія розвитку інтелекту в ранній юності. Психологія становлення громадянськості особистості. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників. Юнацька субкультура. Особистісний та пізнавальний розвиток в ранній юності.

ТЕМА № 9. Психологія зрілої юності

Соціальна ситуація розвитку в період зрілої юності. Вікові особливості прийняття рішень про кар'єру на етапі зрілої юності. Розвиток самосвідомості в зрілому юнацькому віці. Соціально-психологічна готовність випускника школи до самостійного життя.

ТЕМА № 10. Психологія дорослості

Психологічні особливості раннього дорослого віку. Загальні передумови функціонування психіки в ранній дорослості. Когнітивна сфера в ранній дорослості. Психологія особистісної свободи в дорослому віці. Психологічні чинники розвитку життєтворчої активності особистості в дорослому віці.

Побудова родинних взаємин людиною раннього дорослого віку. Розгортання професійного циклу в ранній дорослості.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни					Вид контролю	
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття		Самостійна робота
Семестр № 5							
Тема № 1 Методологічні й організаційно-методичні засади оцінки психічного розвитку особистості	12	2		4		6	залік
Тема № 2 Особливості оцінки психічного розвитку дитини на ранніх етапах онтогенезу	12	2		4		6	
Тема № 3 Загальна характеристика та методичні засоби оцінки психічного розвитку дошкільника та молодшого школяра	12	2		4		6	
Тема № 4 Психологія учбової діяльності	12	2		4		6	
Тема № 5 Психологія виховання	12	2		4		6	
Тема № 6 Психологія навчання	12	2		4		6	
Тема № 7 Психологія підліткового віку	12	2		4		6	
Тема № 8 Психологія ранньої юності	12	2		4		6	
Тема № 9 Психологія зрілої юності	12	2		4		6	
Тема № 10 Психологія дорослості	12	2		4		6	
Всього за семестр № 5	120	20		40		60	

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література:
	Тема № 1: Методологічні й організаційно-методичні засади оцінки психічного розвитку особистості	Основна: 6,7,8,9 Допоміжна 1,7, 9,10, 12
	<p>1. Розкрийте внесок у розвиток вікової психології таких вчених як Л.С.Виготський, М.Я.Басов, А.Ф.Лазурський, С.Л.Рубінштейн, Г.С.Холл, Ж.Клапаред, А.Біне, Д.М.Болдуїн, В.Штерн, К.Бюлер, Ш.Бюлер, Ж.Піаже.</p> <p>Тези (приклад плану):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Лев Семенович Виготський (1896 – 1934): засновник культурно- історичної теорії вищих психічних функцій; 2) основні праці вченого (окремо назвати ті, які є у бібліотеці університету); 3) наукові інтереси: кризові періоди, психологія підлітка тощо; 4) значущість наукових здобутків ученого. <p>2. Проаналізуйте проблеми вікової психології в Україні. Розгляньте внесок українських вчених у становлення вікової психології.</p> <p>3. Проведіть спостереження за ходом дискусії при вирішенні задачі у шкільному класі або студентській групі, використовуючи знання про основні етапи наукового спостереження та запропоновану систему категорій Р.Бейлза. Для цього у співпраці з вчителем (викладачем) організуйте ситуацію спостереження: спільне рішення задач малою соціальною групою із використанням дискусії. Порівняйте зміст програми спостереження та отримані Вами результати із аналогічними характеристиками роботи інших спостерігачів із числа Ваших колег.</p> <p>4. Складіть перелік методів для дослідження старших школярів (15-17 років) з метою профорієнтації і профконсультації.</p> <p>5. Складіть анкету для вивчення особливостей сучасної юнацької субкультури.</p> <p>6. Підберіть «продукти діяльності учнів» (письмові роботи, малюнки, доробки, класні газети, щоденники спостережень та ін.). Складіть план аналізу «продуктів діяльності» в залежності від цілей вивчення школяра.</p>	
	Тема № 2: Особливості оцінки психічного розвитку дитини на ранніх етапах онтогенезу	Основна: 1,6,7,8,9. Допоміжна 3,4,6,12.
	<p>Розпитайте батьків, які мають новонароджену дитину: “Скільки балів за шкалою АПГАР отримала ваша дитина після народження?” (див. методику (оцінка стану новонародженого за шкалою АПГАР)). Проаналізуйте і зробіть</p>	

	<p>відповідні висновки.</p> <p>1. Самостійно проведіть спостереження за тим як дитина 2-3 років виконує завдання за інструкцією дорослих (вербальної, невербальної) і дайте відповіді на такі запитання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Чи уважно дитина слухає дорослих, як виконує завдання (одразу, чи потребує повторення)? - Як проявляє інтерес до виконання завдання? - Чи може порівняти предмети за величиною, кольором, формою? - Як виконує завдання? - Чи відчуває труднощі при виконання завдання? - Чи звертається до батьків на допомогу? В яких формах йде звернення, словесні, або за допомогою міміки, жестів. - Як реагує на похвалу (несхвалення)? - Як поводить себе, якщо не може впоратися із завданням? - Чи відповідають Ваші спостереження теоретичним знанням з теми? <p>2. Дати психологічний аналіз мовленнєвим висловлюванням дітей раннього віку. З чим пов'язані словозміни в мовленні дітей? Як повинні поводити себе батьки в подібних ситуаціях?</p> <p>Запишіть мовленнєве висловлювання дітей раннього віку та дайте йому психологічний аналіз.</p>	
	<p>Тема № 3: Загальна характеристика та методичні засоби оцінки психічного розвитку дошкільника та молодшого школяра</p> <p>Самостійно проведіть за допомогою запропонованих методик дослідження особливостей розумового розвитку молодшого школяра. Запросить до цієї роботи 2-3 учнів початкової школи своїх рідних або знайомих.</p> <p>Методика на визначення розподілу та переключення уваги (Р. Немов)</p> <p>Методика на визначення слухової, зорової, моторно-слухової пам'яті.</p> <p>Методика діагностики інтегрального показника вербально-логічного мислення.</p> <p>Методика на визначення індивідуальних відмінностей відтворюючої уяви.</p> <p>Методика діагностики рівня шкільної тривожності Філіпса.</p> <p>Методика "Сходишки" на визначення самооцінки молодшого школяра (В. Щур).</p>	<p>Основна: 1,3,6,7,8,9,10. Допоміжна 1,3,4,6,11,12.</p>

		<p>Дитячий апперцептивний тест (Children's Apperception Test – CAT) С. Беллак (модифікація О. Б. Сидоренко).</p> <p>Психологічно обґрунтуйте відповіді на запитання.</p> <p>1. Чим пояснити таке реагування дитини? Про які особливості уваги воно свідчить? Якого віку був Сашко?</p> <p><i>Коли Сашко Потрапив до цирку, його найбільше цікавили люди, що виходили в гарній формі на арену міжномерами. Сашко не дивився ні жонглерів, ні на гімнастів в яскравих костюмах, він усе запитував, чи скоро вийдуть помічники.</i></p> <p>2. Які риси характеру притаманні дітям? Що було основою у формуванні відповідних морально-оцінних ставлень?</p> <p><i>а) мати, звертаючись до сина, запитує, куди поділися його іграшки: автомобіль, пістолет, клоун, ракета. Славко: “Я віддав їх Вові. Вони йому дуже сподобались, і він попросив”.</i></p> <p><i>б) Миколка був навчений поступатись місцем літнім людям у транспорті. Але сьогодні чомусь старенька бабуся не захотіла сісти і сказала: “Сиди, сиди, маленький, я через три зупинки виходжу”. Хлопчик з радістю залишився сидіти.</i></p> <p><i>в) Валя змішала мамину пудру, зубний порошок і рідке мило, з захопленням повідомила про це мамі: “Я дуже хотіла побачити, що з нього вийде!”</i></p> <p>3. Поясніть, які якості волі тут виступають. Вроджені чи виховані особливості сприяють таким проявам?</p> <p><i>а) Спостерігаючи за тим, як п'ятирічний Сергійко багаторазів накручував шнур на заводне колесо іграшкового моторного човна, яке ніяк не заводилося, мама здивувалася і сказала: “От не думала, що він у мене такий упертий”. Чи правильно мати думає про свого сина?</i></p> <p><i>б) Михайлик, граючись з дітьми в рухливу гру, випадково вдарився об шафу і впав. В ту ж мить мімічний вираз обличчя показував, що хлопчик заплаче. Раптово він звів погляд на виховательку, на дітей, що вже поспішали до нього і стримався. Лише сльози, які наповнили очі, потекли по щоках.</i></p> <p>4. Проаналізуйте методи, спрямовані на формування у дошкільників моральних уявлень, суджень, оцінок. Чи вважаєте ви за необхідне вже в цьому віці формувати гуманність, схильність хлопчика до виконання чоловічих обов'язків, а дівчинки навпаки – жіночих?</p> <p><i>а) Коли шестирічний Ігор виконує особливо</i></p>	
--	--	---	--

	<p><i>важливе доручення, то батько не забував заохочувати сина: “Це правильно, якщо ми хочемо, щоб наш мама була весела, вродлива і молода, то їй треба допомагати. Вона буде нас годувати смачними обідами, прати, прасувати сорочки, стежити за порядком у квартирі”. Син з довірою дивився на батька. Мама обов’язково при нагоді підкреслить “Щоб я робила без чоловіків!”.</i></p> <p><i>б) П’ятирічна Надійка, побачивши у вестибюлі дитячого садка маму, не забуває спитати: “Ну як сьогодні нога не болять?” (У мами був перелом ноги). Пропонує їй сісти, поки вона вдягається. Бере з її рук пакунок і каже: “мамо, сьогодні я теж буду нести, бо тобі важко”. Мати схвалює її: “Ти уважна, турботлива донька, я горда тобою”.</i></p> <p>5. З’ясуйте особливості дитячих пустоців. Чим відрізняються пустоці від бешкетування? Наведіть приклади такої ініціативної активності дошкільників.</p> <p>6. Самостійно проведіть за допомогою наведених методик дослідження особливостей психічного розвитку дошкільника та проаналізуйте отримані дані. (Запросить до цієї роботи дитину рідних або знайомих).</p>	
	<p>Тема № 4: Психологія учбової діяльності</p> <p>1. Розробіть алгоритм самостійної домашньої роботи учня, відповідно до традиційної структури засвоєння учбового матеріалу: <i>сприймання – осмислення – розуміння – запам’ятовування – практичне застосування</i>. Розробляючи алгоритм, враховуйте наступне:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оберіть певну порцію інформації шкільного курсу із вашої профільної дисципліни; • кожний крок алгоритму має здійснюватися учнем у найбільш оптимальних умовах із урахуванням психологічних закономірностей психічних процесів: наприклад, сприймання має відображувати структуру об’єкта, фігура повинна виділятися на фоні тощо; осмислення має призводити до узагальнення суттєвого і т.і. <p>Продемонструйте створений вами алгоритм у змодельованій у аудиторії учбовій ситуації.</p> <p>2. Проаналізуйте ефективність даного алгоритму виконання домашньої роботи для успішного засвоєння школярем відповідної інформації.</p> <p>3. Визначте за допомогою анкети (дивись додаток 1) рівень учбової мотивації 1 – 2-х школярів молодшого шкільного віку та 1-2-х студентів (додаток 2). У чому виявляється виявлений вами рівень мотивації у досліджуваних? Наведіть приклади. Як це впливає на успішність учбової діяльності?</p>	<p>Основна: 1,2,3,6,7,8,9,10. Допоміжна 2,3,4,6,7,9,11,12.</p>

	<p>4. Складіть зведений термінологічний словник до теми. Випробуйте запропоновану методику. <i>Методика дослідження навчання.</i></p> <p>Тема № 5: Психологія виховання</p> <p>1. Складіть зведений термінологічний словник до теми.</p> <p>2. Дайте оцінку психологічним теоріям виховання і розвитку особистості.</p> <p>3. Порівняйте виховні можливості основних інститутів виховання.</p> <p>4. Проаналізуйте проблему діагностики вихованості школярів у практиці роботи вчителя-вихователя.</p> <p>Спробуйте запропоновані методики на собі та залучіть знайомих.</p> <p><i>Методика “Вибір” (І. Д. Бех)</i> <i>Методика вивчення совісності (І. Д. Бех)</i> <i>Опитувальник “Самооцінка організованості”</i> <i>Опитувальник для оцінки власної наполегливості (Є. Львіна, О. Феценко)</i> <i>Анкета “Саморегуляція прояву лінощів” (Д. Богданова, С. Порохова)</i> <i>Тест-опитувальник особистісної зрілості учнів Ю. Гільбуха</i> <i>Опитувальник “Визначення індексу групової згуртованості СШОРА”</i></p>	<p>Основна: 1,2,3,6,7,8,9,10. Допоміжна 2,3,4,6,7,8,9, 11,12,13.</p>
	<p>Тема № 6: Психологія навчання</p>	<p>Основна: 3,4,5,6,7,8,9. Допоміжна 1,3,5,8,10,13.</p>
	<p>1. Дайте класифікацію виконавських навчальних дій. Відтворіть алгоритм їхнього становлення як розумових дій.</p> <p>2. Розкрийте психологічні умови цілеспрямованого формування дій самоконтролю і самооцінки учнів різного віку у навчанні.</p> <p>3. Обравши конкретну тему із профільного предмету вашої підготовки, розробіть доцільні завдання для учнів із урахуванням їхніх індивідуально-типологічних властивостей (за вибором).</p> <p>4. Опрацюйте рекомендовану літературу. Законспекуйте основні положення: Спробуйте запропоновані методики на собі та залучіть знайомих. Навчальний процес на уроці відбувається у спілкуванні. Якість його залежить від того, як учитель володіє діалогічним і монологічним мовленням, що у продовж уроку змінюють один одного. Перевірте себе за допомогою поданого тесту. <i>Анкета на “Виявлення ступеня сформованості</i></p>	

	<i>психолого-педагогічного такту” Тест “Тактика взаємодії”.</i>	
	Тема № 7: Психологія підліткового віку	Основна: 3,4,5,6,7,8,9. Допоміжна 1,3,5,8,10,13.
	<p>1. Що спільного та відмінного в поняттях «розвиток особистості» та «особистісне зростання», за І. С. Булах?</p> <p>2. Які особливості розвитку самосвідомості особистості у підлітковому віці?</p> <p>3. Як взаємодіє реальне, ідеальне та нормативне «Я» у підлітковому віці?</p> <p>4. Що таке «особистісне зростання підлітка», за І. С. Булах? У чому і як воно проявляється?</p> <p>5. Що є джерелом морального зростання і в чому воно проявляється?</p> <p>6. Чи правильним є твердження, що моральна самосвідомість підлітка функціонує за допомогою моральної рефлексії, нормативно-ціннісного самоставлення та моральної саморегуляції? Чому?</p> <p>7. Яким є генезис відповідальності у підлітків молодшого, середнього та старшого підліткового віку?</p>	
	Тема № 8: Психологія ранньої юності	Основна: 3,4,5,6,7,8,9. Допоміжна 1,3,5,8,10,13.
	<p>1. В західній (переважно американській) психології виділяється «тінейджерський» період розвитку, що об'єднує підлітковий і ранній юнацький вік (13-19 років). Визначте позитивні і негативні сторони цієї позиції.</p> <p>2. Чи змінюється співвідношення факторів психічного розвитку в юнацькому віці порівняно з підлітковим?</p> <p>3. Визначте схожість та відмінності соціальної ситуації розвитку у підлітковому та юнацькому віці.</p> <p>4. В чому специфіка соціального статусу учнів старшого шкільного віку</p> <p>5. Чому у віковій психології підкреслюється наявність стабілізації у розвитку особистості в юнацькому періоді?</p> <p>6. Як змінюється я-концепція, самооцінка, самоставлення школярів у період ранньої юності?</p> <p>7. Чи відрізняється почуття дорослості старшокласників від почуття дорослості підлітків? В чому це виявляється?</p>	
	Тема № 9: Психологія зрілої юності	Основна: 3,4,5,6,7,8,9. Допоміжна 1,3,5,8,10,13.
	<p>1. Чому світогляд визначається як нова якість психіки саме в період ранньої юності?</p> <p>2. Чи можна стверджувати, що формування его-ідентичності (особистісно-сміслового самовизначення) юнаків залежить від особливостей</p>	

	<p>розвитку суспільства. Обґрунтуйте свою відповідь.</p> <p>3. Яка із молодіжних субкультур є найбільш близькою вам, вашому світогляду, вашій системі цінностей? Поясніть чому?</p> <p>4. В чому особливості прояву учбової мотивації в період ранньої юності?</p> <p>5. 2.Що, на вашу думку, є критерієм готовності старшого школяра до професійного самовизначення?</p>	
	Тема № 10:	Основна: 3,4,5,6,7,8,9. Допоміжна 1,3,5,8,10,13.
	<p>1. Поясніть, чому акмеологія як галузь психології виникла тільки у середині ХХ ст.?</p> <p>2. Чи відрізняються методи дослідження дорослих за формою і змістом від аналогічних методів дослідження інших вікових періодів ?</p> <p>3. Аргументуйте, чи можна закономірності психіки, виявлені на дітях, переносити на психіку дорослого і навпаки. Чого більше при порівнянні психіки дорослого та психіки дитини – спільного чи відмінного? Чи є між ними принципова різниця? Поясніть свою думку. Наведіть приклади, які підтверджують думку про їх схожість і відмінність.</p> <p>4. Які внутрішні та зовнішні фактори впливають на здатність дорослої людини адаптуватися до життєвих критичних ситуацій? Аргументуйте свою думку.</p> <p>5. Чи можна припустити можливість зупинки особистісного розвитку на етапі дорослості? За яких умов?</p> <p>6. Чи можна уникнути кризи середнього віку? Аргументуйте свою думку.</p> <p>7. Чим обумовлюється спосіб життя людей похилого віку? Відповідь аргументуйте. Наведіть приклади.</p>	

5. Індивідуальні завдання

5.1.1. Теми рефератів

1. Актуальні проблеми педагогічної психології в руслі основних напрямів реформи школи.
2. Вікова динаміка психічного розвитку – актуальна проблема сучасної вікової психології.
3. Проблеми розвитку психіки в «Педагогічній антропології» К.Д.Ушинського.
4. Роль психологічних концепцій П.П. Блонського, Л.С. Виготського і С.Л. Рубінштейна в розвитку вікової і педагогічної психології.
5. Міжособистісне розуміння і його роль в педагогічному спілкуванні.
6. Психологічні особливості педагогічного спілкування як засобів управління процесом виховання учнів.

7. Основні досягнення психічного розвитку дітей раннього віку.
8. Вікові особливості формування світобачення, інтересів й ідеалів молодшого школяра.
9. Порівняльна характеристика розвитку пізнавальних процесів у підлітковому віці.
10. Емоційно-вольова сфера і її значення для розвитку пізнавальної активності підлітка.
11. Зовнішні прояви властивостей темпераменту в учнів різних вікових груп.
12. Основні тенденції розвитку творчих здібностей учнів на різних етапах навчання.
13. Вплив науково-технічного прогресу на особливості розвитку особистості школяра.
14. Соціально-психологічні передумови розвитку самосвідомості особистості впродовж шкільного навчання.
15. Вікові й індивідуальні особливості формування рівня домагань школяра.
16. Система безперервної освіти як умова всестороннього розвитку особистості.
17. Організація самовиховання у підлітковому і юнацькому віці.
18. Психогігієнічне обґрунтування режиму дня сучасних дітей і підлітків.
19. Особливості спілкування дошкільників з ровесниками.
20. Роль учителя у формуванні мотивації учіння.
21. Розвиток творчих здібностей дошкільника.
22. Сприйняття і оцінка дошкільником ровесника.
23. Мотиваційні чинники продуктивності запам'ятовування дошкільників.
24. Прояв комунікабельності у дітей різного темпераменту.
25. Самооцінка і рівень домагань у підлітків.
26. Корекція сором'язливості у дошкільників.
27. Формування мотивів учіння у молодших школярів.
28. Психологічні особливості міжособистісних стосунків старших школярів.
29. Значення емоційних переживань для психічного розвитку школярів.
30. Когнітивні чинники у розвитку моральних переконань у молодших школярів.
31. Морально-психологічна детермінація учбової діяльності і поведінки підлітків.
32. Вплив соціального контролю на моральну самосвідомість молодшого школяра.
33. Психічний розвиток хлопчиків і дівчаток молодшого шкільного віку: порівняльний аспект.

34. Молодший і старший підліток: порівняльна психологічна характеристика.
35. Інтелектуальна пасивність учнів: причини, способи виявлення і подолання.
36. Формування світогляду і суспільної активності старшокласників.
37. Особливості психічного розвитку юнаків і юнок: порівняльний аспект.
38. Психологічні проблеми підготовки старшокласників до сімейного життя.
39. Причини виникнення конфліктів у системі «підліток-дорослі», «батьки-підлітки» та їх подолання.
40. Роль навчання в інтелектуальному розвитку і вихованні до рослих.
41. Психологічний аналіз професійних інтересів старших школярів.
42. Роль оцінки і самооцінки в самовихованні старшого школяра.
43. Інтрапсихічні чинники самовиховання підлітків.
44. Психологічний ефект групової організації навчання.
45. Вплив ЗМІ на психосоціальний розвиток дитини.
46. Психологічні особливості комп'ютеризації навчання.
47. Вплив стилю педагогічного спілкування вчителя на ефективність учбової діяльності учнів.
48. Психодіагностика і корекція нечесної поведінки.
49. Психопрофілактика девіантної поведінки підлітків.
50. Діагностика і запобігання комп'ютерної залежності та ігроманії у школярів.

5.1.2. Теми курсових робіт

Не передбачені навчальним планом.

5.1.3. Теми наукових робіт

Не передбачені навчальним планом.

6. Методи навчання

При проведенні лекцій використовувалися такі **методи**:

- метод пояснення;
- метод проблемного викладання;
- розповідь;
- аналітичний метод;
- метод прикладів.

Також, при вивченні курсу необхідне:

- конспектування лекцій та самостійне опрацювання лекційного матеріалу за власним конспектом лекцій;
- підготовка до семінарських занять та робота протягом практикумів;
- підготовка тематичних повідомлень;
- участь у групових дискусіях;
- вирішення творчих практичних завдань.

Індивідуальна робота передбачає роботу з основною та додатковою літературою у підготовці до семінарських занять, написанні доповідей, рефератів.

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль

1. Методологічні принципи вікової психології.
2. Методи вікової психології. Класифікація методів дитячої психології.
3. Етапи дослідження психічного розвитку особистості.
4. Вимоги до методичних засобів і стимульних матеріалів.
5. Особливості проведення дослідження дітей різного віку.
6. Засади збору психологічного анамнезу щодо розвитку дитини на етапах пренатального, немовлячого та раннього дитинства.
7. Приклади експериментальних досліджень психічного розвитку дитини у немовлячому віці.
8. Зразки експериментальних досліджень психічного розвитку у ранньому дитинстві.
9. Технологія дослідження дітей молодшого дошкільного віку.
10. Дослідження сформованості просторових уявлень.
11. Оцінка параметрів пізнавальної діяльності.
12. Аналіз дитячих малюнків.
13. Віковий і проєктивний аспекти.
14. Загальна характеристика учбової діяльності.
15. Мотиваційний компонент учбової діяльності.
16. Операційний компонент учбової діяльності.
17. Контроль і самоконтроль у структурі учбової діяльності.
18. Самостійна учбова діяльність.
19. Змістовний компонент учбової діяльності.
20. Формування і розвиток навичок.
21. Загальна характеристика процесу виховання.
22. Методологічні та методичні принципи виховання.
23. Психологічні вимоги до форм і методів виховання на різних вікових етапах.
24. Загальна характеристика процесу навчання.
25. Проблема психічного розвитку у процесі навчання.
26. Зонаближнього розвитку.
27. Класифікація видів навчання.
28. Традиційне та інноваційне навчання.
29. Формування понять у процесі навчання.
30. Методика на визначення розподілу та переключення уваги (Р. Немов)
31. Методика на визначення слухової, зорової, моторно-слухової пам'яті.
32. Методика діагностики інтегрального показника вербально-логічного мислення.

33. Методика на визначення індивідуальних відмінностей відтворюючої уяви.
34. Методика діагностики рівня шкільної тривожності Філіпса.
35. Методика “Сходінки” на визначення самооцінки молодшого школяра (В. Щур).
36. Дитячий апперцептивний тест (Children’s Apperception Test – CAT) С. Беллак (модифікація О. Б. Сидоренко).
37. Методика дослідження навіювання.
38. Методика “Вибір” (І. Д. Бех)
39. Методика вивчення совісності (І. Д. Бех)
40. Опитувальник “Самооцінка організованості”
41. Опитувальник для оцінки власної наполегливості (Є. Ільїна, О. Фещенко)
42. Анкета “Саморегуляція прояву лінощів” (Д. Богданова, С. Порохова)
43. Тест-опитувальник особистісної зрілості учнів Ю. Гільбуха
44. Опитувальник “Визначення індексу групової згуртованості СШОРА”
45. Анкета на “Виявлення ступеня сформованості психолого-педагогічного такту”.
46. Біологічні та соціальні умови психічного розвитку підлітка
47. Психологічні основи особистісного зростання підлітків
48. Самосвідомість – новоутворення особистості підлітка
49. Криза підліткового віку
50. Психолого-педагогічні основи ресоціалізації депривованих підлітків
51. Соціальна ситуація розвитку особистості ранньої юності
52. Новоутворення раннього юнацького віку.
53. Провідна діяльність в ранній юності.
54. Розвиток спонукальної сфери особистості у період ранньої юності.
55. Емоційно-вольова сфера у ранній юності
56. Соціальна ситуація розвитку в період зрілої юності
57. Вікові особливості прийняття рішень про кар’єру на етапі зрілої юності
58. Розвиток самосвідомості в зрілому юнацькому віці.
59. Дружба в зрілому юнацькому віці.
60. Періодизація психічного розвитку в дорослому віці
61. Загальна характеристика раннього дорослого віку
62. Особливості спонукальної сфери у ранньому дорослому віці.
63. Становлення суб’єкта на етапі ранньої дорослості.
64. Динаміка психофізіологічних функцій у ранньому дорослому віці
65. Особливості зрілого дорослого віку

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи оцінювання результатів навчання включають в себе поточний та підсумковий контроль.

Засобами оцінювання результатів навчання можуть бути: екзамени (комплексні екзамени); тести; наскрізні проекти; командні проекти; аналітичні звіти, реферати, есе; розрахункові та розрахунково-графічні роботи; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; завдання на лабораторному обладнанні, тренажерах, реальних об'єктах тощо; інші види індивідуальних та групових завдань.

Поточний контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських, практичних, лабораторних занять;
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських, практичних та лабораторних занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти (далі – здобувач) знань, умінь та інших компетентностей з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національної системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну та індивідуальну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів в Університеті враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські, практичні, лабораторні тощо); самостійна та індивідуальна роботи (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, виконання розрахункових завдань, підготовка рефератів, наукових робіт, публікацій, розроблення спеціальних технічних пристроїв і приладів, моделей, комп'ютерних програм, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше); контрольні роботи (виконання тестів, контрольних робіт у формі, передбаченій в робочою програмою навчальної дисципліни). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\begin{array}{l} \text{Загальна} \\ \text{кількість балів} \\ \text{(перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} = \left(\begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{навчальних} \\ \text{занять} \\ \text{за семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{самостійної} \\ \text{роботи за} \\ \text{семестр} \end{array} \right) / 2 * 10$$

Підсумковий контроль.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. **Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку, екзамену) обов'язкова.** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль (залік, екзамен), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (екзамен, залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить - **50**

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені, заліку).

$$\begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{навчальної} \\ \text{дисципліни} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Загальна кількість} \\ \text{балів (перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Кількість балів за} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем} \end{array}$$

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (екзамен, залік) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового екзамену чи заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівника.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з семестровим контролем у формі екзамену чи заліку, то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

$$\begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{навчальної} \\ \text{дисципліни} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Підсумкові} \\ \text{бали за} \\ \text{поточний} \\ \text{семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{за попередній} \\ \text{семестр} \end{array} : 2$$

У цьому розділі також повинні бути розроблені чіткі критерії оцінювання здобувачів вищої освіти під час поточного контролю (робота на семінарських,

практичних, лабораторних та інших аудиторних заняттях, самостійна робота, виконання індивідуальних творчих завдань) та підсумкового контролю. Кафедра визначає вимоги до здобувачів стосовно засвоєння змісту навчальної дисципліни, а саме: кількість оцінок, яку він повинен отримати під час аудиторної роботи, самостійної або індивідуальної роботи. Наприклад:

Робота під час навчальних занять	Самостійна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 4 позитивних оцінок	Підготувати реферат, підготувати конспект за темою самостійної роботи, вирішити практичне завдання тощо.	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS			
Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
97-100	Відмінно («зараховано»)	A	«Відмінно» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
94-96			
90-93			
85-89	Добре («зараховано»)	B	«Дуже добре» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані, якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального, робота з двома – трьома незначними помилками.
80-84			
75-79		C	«Добре» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком, практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані, якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками, робота з декількома незначними помилками, або з однією – двома значними помилками.
70-74	Задовільно («зараховано»)	D	«Задовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний не повністю, але прогалини не мають істотного

65-69			характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань, містять помилки, робота з трьома значними помилками.
60-64		Е	«Достатньо» – теоретичний зміст курсу освоєний частково, деякі практичні навички роботи не сформовані, частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконані, або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального, робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
40-59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний частково, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано, або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
21-40			
1-20		Ф	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно, необхідні практичні навички роботи не сформовані, всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб.. - К. : Каравела, 2010. - 400 с.
2. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб.. - Київ : Центр учб. літ., 2018. - 111 с.
3. Власова О.І. Педагогічна психологія : навч. посіб.. - Київ : Либідь, 2015. - 399 с.
4. Кацавець Р.С. Вікова психологія : навч. посіб.. - Київ : Алерта, 2019. - 111 с.

5. Кордунова Н.О. Психолого-педагогічний практикум для вчителів. - Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2013. - 72 с.
6. Кочемировська О.О. Вікова психологія для суддів: дитина в контакті з законом. - Харків : Громад. Альтернатива, 2010. - 132 с.
7. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. : / В.П. Кутішенко. - Київ : Центр учб. літ., 2016. - 125 с.
8. Педагогічна психологія : підручник / М.Б. Євтух, Е.В. Лузік, Н.В. Ладогубець, Т.В. Ільїна. - Київ : Кондор, 2015. - 420 с.
9. Савчин М.В. Вікова психологія : навч. посіб. : / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. - К. : Академвидав, 2011. - 360 с.
10. Степанов О.М. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О.М. Степанов. - К. : Академвидав, 2011. - 414 с.

Допоміжна

1. Карпенко Є. Вікова та педагогічна психологія : Актуальні студії сучасних українських учених : навч. посібник. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – 152 с. URI: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/348/1/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%84.%20%D0%B2%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>
2. Методика викладання психології у вищій школі : [навч. посіб.] / Ю. Ю. Бойко-Бузиль, С. Л. Горбенко та ін. – К. : Атіка, 2012. – 272 с. URI: <https://core.ac.uk/download/pdf/84273707.pdf>
3. Михальченко Н.В. Вікова психологія. Навчально-методичний посібник. / Автор-упорядник Михальченко Н.В. - Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017.- 244 с. URI: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/213/1/%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%92%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
4. Олейник Н. О. Вікова психологія (з практикумом) : лабораторний практикум / Н.О. Олейник. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 76 с. URI: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/6478>
5. Практикум з вікової та педагогічної психології : навчально-методичний посібник / редактор-укладач Н. М. Когутяк. – Івано-Франківськ, 2010. – 126 с. URI: <http://194.44.152.155/elib/local/3627.pdf>
6. Резван О. О Практикум із психології : навч. посібник / О. О. Резван, Н. С. Моргунова, О. В. Кір'янова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 157 с. URI: <http://eprints.kname.edu.ua/55297/1/2019%2045%D0%9D%20%D0%BF%D0>

[%B5%D1%87%20%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%BC.pdf](#)

7. Сидоренко О.Б. Практикум з вікової та педагогічної психології : навчальний посібник для студентів подвійних спеціальностей з психологією. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 262 с. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/21981>

8. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач : навч. посіб. / Л. О. Мільто — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — 156 с. URI: https://lib.iitta.gov.ua/2622/1/MILTO_879-13.pdf

9. Токарева Н.М. Основи вікової психології : навчально-методичний посібник / Н. М. Токарева, А. В. Шамне – Кривий Ріг, 2013 – 283 с. URI: http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/1757/1/%D0%92%D0%BE%D0%B7%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F.pdf